

Rastko Močnik

Oris problematik v sociologiji kulture

Ključne besede: kultura, ideologija, sociologija kulture

Sociologija kulture se je v zadnjih desetletjih tako razmahnila, da bi za teoretsko predstavitev njene problematike, konceptov in dilem potrebovali celo knjigo. Sprožila je tudi pomembne premike v sosednjih disciplinah: obči sociologiji (Mrgole, 1999; Breznik, 2010, 2011a, 2012b, 2012c; Culiberg, 2007; Kržan, 2011, 2012), zgodovinski sociologiji (Mrgole, 1999), zgodovinopisju (Centrih, 2008, 2009, 2010, 2011), ekonomski zgodovini (Bembič, 2012), teoriji diskurza (Habjan, 2005, 2008, 2011a, 2012a, 2012b; Kržan, 2008a, 2008b) ter epistemologiji družboslovja in humanistike (Breznik, 2002a, 2008a, 2009, 2012d; Centrih, 2005; Habjan, 2010, 2011b, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d). To je spodbudno v sedanjih časih, ki niso naklonjeni intelektualnemu delu in ko ideološki aparati, med njimi univerza, preganjajo teoretske prakse (Breznik, 2012b). Manj spodbuden pa je podatek, da so teoretičarke in teoretiki veliko večino teh dosežkov izdelali brez institucionalne podpore, v najboljšem primeru tako, da so teorijo tihotapili skozi ideološko zasnovane »projekte« (Boltanski in Chiapello, 1999), v najslabšem primeru pa tako, da so teorijo delali v svojem »prostem času« prekarnih delavk in delavcev (Breznik, 2008b, 2010, 2011b, 2012a, 2012b, 2012c). Tem, ki so prevelike in preveliki, da bi se zanje našel prostor na kakšni visokošolski ali znanstveni ustanovi, posvečam ta bežni oris njihovega dela.

Na začetku sociologije kulture v slovenščini stojita veliki postavi Borisa Zihlerla in Antona Žuna. Anton Žun se je ukvarjal s pravno-politično vrhno stavbo, Boris Zihlerl pa z oblikami družbene zavesti: na prvi pogled razdelitev po klasični shemi iz Predgovora (Marx, 1968, 105). A medtem ko je Zihlerl razvijal klasični ortodoksni marksizem, je Žun izhajal iz Gramscija. Prvi problem, ki ga lahko tu le omenimo, je nekoliko paradokсна začetna usmeritev sociologije kulture: ta se je, četudi polemično, držala Zihlerlovega horizonta, ne pa Žunove gramscijevske zastavitve, ki je bila vendarle konceptualno natančnejša in ustrežnejša za proučevanje sodobnih zgodovinskih situacij. Četudi je bila videti ta usmeritev, katere kompleksnih zgodovinsko-epistemičnih vzrokov tu ne moremo niti predstaviti, kaj šele analizirati, nekoliko »arhaizirajoča«, je bila vendarle produktivna in je omogočila navezavo na sočasne prakse v teorijah govorice in semiologiji, na strukturalizem v antropologiji in zlasti na althusserjevski marksizem. Umeščenost v klasično marksistično problemsko polje

je sociologijo kulture obvarovala pred tedanjimi številnimi modnimi revizionizmi, odprla pa jo je za drugi »epistemični kontinent«, na katerem so ortodoksije teoretsko močnejše od ideološko obremenjenih revizionizmov: za freudovsko psihoanalizo v lacanovski redakciji.

Najpreprosteje bi povzeli razliko med po-zihlerlovsko fazo tukajšnje sociologije kulture in njeno sedanjo fazo takole: v času po Zihlerlu so teoretske prakse analizirale imanentne strukture ideoloških mehanizmov in kulturnih artefaktov ter jih navezovale na velike družbene strukture in procese; zdaj se ukvarjajo z analizo kulturnih praks ter produkcijskih in cirkulacijskih razmerij, v katerih te prakse potekajo; prakse in produkcijska-cirkulacijska razmerja artikulirajo na eni strani s procesi in strukturnimi razmerji v družbenih formacijah, na drugi strani z imanentnimi mehanizmi v ideoloških produktih.

Podlage za ta radikalni premik so teoretičarke in teoretiki proizvedli v drugi polovici devetdesetih let. V osemdesetih in še v devetdesetih letih je bila sociologija kulture pretežno teorija simbolne ekonomije. Ena njenih pomembnejših tez je bila, da blagovna ekonomija sama zagotavlja svojo lastno minimalno simbolno ekonomijo (blagovni fetišizem). Ta teza je omogočila, da je sociologija kulture v obzorju enotnega problemskega polja analizirala tako nadzidavo kakor tudi bazo: bazo vsaj v tistem, kar je v njej najpomembnejše, namreč v njeni specifični simbolni ekonomiji. Glavni koncepti, ki so organizirali takratno problemsko polje, so bili: althusserjevska koncepta »strukture z dominantno« in »naddoločenosti«; marksovska *Gliederung*, kakor je implicitno obdelana v *Grundrisse ...* (Marx, 1985); od *Kapitala* (Marx, 1961) pa genaza vrednostne forme, obči ekvivalent in blagovni fetišizem. Analize ideološkega gradiva so uporabljale kategorije iz filozofije vsakdanje govornice (Žagar, 1989), koncepte iz strukturalističnih izpeljav in freudovske koncepte (zgotostev, premestitev, zanikanje, tajba ipd.).

Prav toga shema »determinacije v zadnji instanci« in »strukture z dominantno« (z različicami, ki so svobodno razvijale nastavke z začetka *Grundrisse ...*)¹ je omogočala, da je siceršnja heterogenost teoretskih ozadij v konkretnih analizah delovala razmeroma učinkovito. Vprašanje, kako se razni sistemi konkretno artikulirajo med seboj onkraj splošnega razmerja determinacije, dominacije in podrejenosti, se ni postavljalo, saj so bili vsi sistemi, s katerimi se je teorija ukvarjala, simbolni sistemi, in so se torej med seboj artikulirali prek subjekta, se pravi, prek ideološke interpelacije.

Prave teorije ideološke interpelacije takrat nismo izdelali² – podmena je pač bila, da je tako teorijo *mogoče* izdelati; alternativna podmena je bila, da teorije interpelacije

1 Močnik, 1983, 178–205.

2 Teorija interpelacije je še zmerom v izdelovanju; za sedanje stanje problema gl. Habjan, 2012a.

sploh *ni treba* izdelati, ker jo uspešno nadomešča lacanovska teorija subjekta ali nekoliko megleni pojem subjektivacije, ki je nemara deloval v filozofskem diskurzu, v teoriji pa je bil zgolj alibi.

Pravzaprav smo v poznih osemdesetih in v devetdesetih letih izdelali samo eno teorijo o artikulaciji različnih simbolnih sistemov – zadevala je skrajni primer artikulacije skozi indiferenco (ničta institucija: Močnik, 1999). Vprašanje nacije se je namreč v poznih osemdesetih in v devetdesetih letih 20. stoletja postavilo kot *politično* vprašanje – njegovo teoretsko formo pa je bilo treba šele proizvesti.

S stališča dotedanje sociologije kulture se je politično vprašanje najprej postavilo kot vprašanje teorije ideologije. Težave pri teoretski konceptualizaciji so izhajale tudi iz tega, da smo ob začetkih sociologije kulture zanemarili gramscijevski prispevek.³ Samodejni (in takrat nereflektirani) pritisk dediščine teoretskega dela iz poprejšnjega zgodovinskega položaja je pozornost usmeril v idealistično smer: zdelo se je, da moramo zlasti analizirati nove pravno-politične konstrukcije in njihove na prvi pogled anahronistične ideologije, s katerimi so se nove države s konca 20. stoletja prikazovale kot uresničenje projektov iz 19. stoletja. Za nazaj je videti malone intelektualno neodgovorno, da smo se v času restavracije kapitalizma in množične razlastitve ljudstev ukvarjali z ideološko problematiko. V opravičilo je mogoče navesti dve okoliščini: zdelo se je, da je prav ideologija, ki smo jo analizirali, sprožila vojno, množična preganjanja in pobijanja; nove kapitalistične države so s to ideologijo poenotile svoje aparate, s katerimi so izvršile razlastitev ljudstev in sestavile nove vladajoče razrede. Ta program, ki je nastal pod dvojnimi pritiskom nereflektirane teoretske preteklosti in hudodelske zgodovinske sedanjosti, je proizvedel teorijo ideološke konstrukcije nacionalne države, ki je vzpostavila razloček med zgodovinsko nacionalno državo in novimi pravno-političnimi konstrukcijami z identitetnimi ideologijami. Teoretski odgovor na politično vprašanje je bila konceptualizacija razlike med nekdanjo nacijo buržoazne emancipacije in sodobno identitetno skupnostjo kapitalistične restavracije (Močnik, 1999, 96–98, 106–109).

Produkcija v sociologiji kulture ni potekala ne linearno ne preprosto kumulativno. Ob semiotično in strukturalistično zastavljenih analizah ideoloških mehanizmov, ki so se neposredno ali posredno navezovale na althusserjevski historični materializem, je Marko Kerševan (1975, 1980) že v sedemdesetih letih začel prav tako v problemskem polju althusserjevskega historičnega materializma razvijati teorijo religiozne ideologije kot prakse. Ta prijem je bil zelo produktiven, a njegovo produktivnost so zares sprostita šele dela, ki se jih je lotila naslednja generacija v poznejši fazi sociologije kulture.

3 Več o tem gl. v: Močnik, 2012a.

Ta faza se je začela nekako v poznih osemdesetih letih, ko so najbolj ambiciozna dela začela prebijati statičnost dotedanje sociologije kulture. Iztok Saksida (1986) je ob reartikulaciji šolskih, zdravstvenih in družinskih praks ob koncu 19. stoletja analiziral zgodovinsko konjunkturo, v kateri so se artikulirali heterogeni sistemi in njihove specifične prakse. Pokazal je, kako konjunktorna interferenca heterogenih procesov poraja zgodovinske učinke, ki jih ni v »programu« nobenega izmed učinkujočih procesov. Bojan Baskar (1988) je obdelal zgodovino latinščine v srednji šoli in analiziral diahrono medsebojno učinkovanje procesov v materialni eksistenci ideologije (v šolskih ideoloških aparatih) in mehanizmov v diskurzivnih ideoloških praksah. Jože Vogrinc (1995) je teoretiziral televizijske prakse in aparate in je v analizo materialne eksistence ideologije vpeljal proučevanje praks na strani individuov, na katere deluje ideološka interpelacija, in je s tem odprl novo problemsko polje aktivnega odziva na interpelacijo. Vogrinc je navezal na drugačno interpretacijo althusserjevskega historičnega materializma, kakor je bila v navadi v slovenščini – na britanske kulturne študije. S tem je ponovno vpeljal gramscijevsko problematiko in pomembno destabiliziral teoretsko problemsko polje. Izdelal pa je tudi produktivno in dialoško kritiko prijema na način »študijev«, ki je vse doslej najpopolnejša kritična analiza te paradigme in je še zmerom aktualna.⁴

Naposled je Albert Mrgole (1999) razvil kompleksno analizo součinkovanja heterogenih zgodovinskih procesov, podprto s pomembnimi teoretskimi inovacijami: Mrgole je s to zgodovinsko in strukturno analizo v slovenščini proizvedel problemsko polje zgodovinske sociologije.

Mrgoletova zgodovinskociološka analiza začetkov mladinskega prava in ustreznih ustanov v Avstriji je dokončno odpravila horizont po-zihlerlovske sociologije kulture. Mrgole je ob sociološki analizi konkretnega zgodovinskega gradiva razvil tudi močan konceptualni aparat. Med drugim je vpeljal teoretski razloček med »institucijo« in »ustanovo«.⁵ Po Mrgoletovi konceptualizaciji so ustanove konkretne zgodovinske povezave »institucij« ali, preprosteje, konkretne zgodovinske povezave institucionalnih elementov.

Sintezo tega teoretskega momenta je naredil Luka Culiberg (2007), ki je ob neevropskem gradivu uspešno povezal problematiki dveh načinov eksistence ideologije – problematiko institucionalne (»materialne«) eksistence v ničti instituciji in problematiko diskurzivne eksistence v mitu. Problematiki je artikuliral s konceptom

4 Za kritiko ta čas institucionalno prevladujoče paradigme »študijev« gl. tudi Močnik, 2009, 387 in nasl.; Močnik, 2012b, 62.

5 »Za zgled naj [...] navedemo, da z *institucijo* mislimo npr. institucijo dedovanja, institucijo pogodbe, institucijo podpisa, institucijo sorodstvenih odnosov [...], institucijo denarja, institucijo dela, institucijo politične moči, institucijo sankcioniranja kršitev zakona ... *Ustanove* pa so: šola, zapor, tovarna, bolnišnica, sodišče, parlament, cerkev, urad za delo ...« (Mrgole, 1999, 272).

dopolnilne, suplementarne institucije: pokazal je, da vprašanje povezave med različnimi sistemi ni trivialno, tudi če so sistemi homogeni po tem, da so vsi »simbolni« (to je ideološki).

Teorijo, ki je bila sprva le pripomoček za analizo postsocialističnih preobrazb državnih in ideoloških aparatov, je Luka Culiberg usposobil za konkretno zgodovinsko analizo formiranja japonske nacije in moderne države. Hkrati je opozoril, da so se že klasični kapitalistični nacionalni projekti utemeljevali z na videz anahronističnimi ideološkimi prvinami. Pokazal je, da ta »zvrstni« paradoks na *diskurzivni* ravni ideologije rešuje problem, do katerega prihaja na ravni *materialne eksistence* ideologije: anahronistična arhaična ideologija je dopolnilo, »mašilo«, ki zapolnjuje ireduktibilno manjkavost osnovne (moderne nacionalne) institucije.⁶

V konkretnih analizah ideoloških gradiv se je ponavljala motiv »arhaizma« posameznih prvin (samurajska ideologija v japonski nacionalni ideologiji; nacionalistična ideologija 19. stoletja v ideologiji držav s konca 20. stoletja). Ta značilnost je zahtevala takšno konceptualizacijo ideoloških prvin in njihovega delovanja v družbenih praksah in procesih, da se ne bo ujela v mehanicistične in racionalistične naivnosti različnih bolj ali manj pretanjenih »teorij« odseva. Rešitev je v *zgodovinskem* konceptu moderne »relativno avtonomne sfere kulture«: za moderni ideološki pojem »kulture« je značilna in tako rekoč konstitutivna zaslepljenost za družbeno-zgodovinsko določenost »kulturnih prvin«. Avtonomna kulturna sfera se je v zgodnji moderni avtonomizirala, tako da se je emancipirala od svojih družbenih in zgodovinskih determinant. Ideološke prvine delujejo kot »kulturne« prvine, prav kolikor so emancipirane od konkretnih zgodovinskih in družbenih pogojev za svojo možnost. Maja Breznik (2002b, 2005a, 2005b, 2009) je s sociološkimi analizami renesanse pokazala, da je moderna sfera »kulture« eden izmed mehanizmov, ki so omogočili emancipacijo finančnega kapitala od »pred-kapitalističnih« ideoloških spon in od materialne eksistence religiozne ideologije, ki je ovirala neomejeno akumulacijo kapitala. Sociologija kulture je tako dobila teoretski koncept svojega predmeta.

Sociologija kulture zdaj zgodovinsko in materialistično proučuje ideološko razsežnost procesov in praks. Analizira, denimo, kako pojmovna nasprotja med vednostnimi »šolami« in »usmeritvami« hkrati *neantagonistično* konstituirajo polja institucionalnih praks (denimo, v književni vedi, nasprotja med »kontekstualisti« in »nekontekstualisti« ali med »postmodernisti« in »tradicionalisti« ali med »dekonstrukcionisti« in »kanonisti«) in *antagonistično* reproducirajo ideološke aparate (univerzo, raziskovalne inštitute, šolo), tako da z odsotnostjo odnosa do vladajoče ideologije sodelujejo pri njenem poenotujočem učinkovanju in s tem

6 Culiberg, 2007, str. 138 in nasl.; za formalizacijo mehanizma »dopolnilne institucije« gl. Močnik, 2009, str. 256 in nasl.

»integrirajo« akademske, raziskovalne in šolske ideološke aparate v delovanje sodobne periferne kapitalistične države (Habjan, 2008). Analize te vrste zahtevajo kompleksno obdelavo, ki nujno prebija institucionalne pregrade med akademskimi disciplinami in raziskovalnimi področji. Takšna obdelava v sklenjenem teoretskem procesu analizira pojmovna nasprotja, okoli katerih se reproducirajo ne-teoretske vednostne prakse, določi ideološko učinkovanje teh praks, ki hkrati blokirajo teoretske prakse v »disciplinah in institucijah« (se pravi: v ideoloških aparatih in njihovih ideologijah) in (pogosto ne da bi se zavedale in celo ob »uporniški« retoriki) integrirajo svoje aparate v kompleksno delovanje države razrednega gospostva. Postopek sociologije kulture torej producira teoretsko problemsko polje na kraju, ki ga je Althusser filozofsko določil za moment, ko »protislovje preneha biti enosmiselno (ko njegove kategorije enkrat za vselej prenehajo imeti stalno in utrjeno vlogo in smisel), saj v sebi, v svojem bistvu samem, reflektira svoj odnos do neenake strukture kompleksne celote« (Althusser, 1969, 215).

Razmerja med praksami, njihovimi ideologijami in aparati, v katerih prakse potekajo, so lahko zelo različna celo v praksah, ki so enako družbeno institucionalizirane – denimo, kot umetnostne prakse. Posamezne ideologije (denimo: umetnostni avtonomizem ali blagovni fetišizem) so resda diskurzivna razsežnost svoje materialne eksistence v ideoloških aparatih (denimo: umetnostni avtonomizem ideološko reproducira aparate »ne-institucionalne kulture«; blagovni fetišizem sodi k tako imenovanemu »art system«, ali, širše, h »kreativnim industrijam«), a skoz ideološki boj lahko vplivajo na način, kako se posamezne umetnostne prakse integrirajo v »kompleksno strukturo z dominantno«: tako lahko delujejo na razmerja med posameznimi ideološkimi aparati in s tem na strukturo »kompleksne celote z dominantno« – se pravi, na razmerja razrednega boja. Ker so umetnostne ideologije neločljiva razsežnost umetnostnih praks, je mogoče s postopki sodobne sociologije kulture naposled proizvesti teoretsko problematiko doneska umetnostnih praks k razrednim bojem in k preobrazbam razmerij izkoriščanja in gospostva (Breznik, 2005; Milohnič, 2009; Breznik in drugi, 2011; Habjan, 2011a, 2011b). Analogno analizo je mogoče izdelati tudi za druge kulturne prakse (Breznik, Novljan, Jug, Milohnič, 2005).

Sociologija kulture je kot vsaka teorija morala v svoji produkciji nenehno reproducirati epistemološki rez, se pravi, obračunavati z ideologijami, ki so samodejno poskušale zasesti njeno problemsko polje. V sodobnem kapitalizmu, za katerega je značilna kulturalizacija razrednih bojev, se pravi zadrževanje bojev podrejenih razredov s pomočjo prevajanja v »kulturni pluralizem« in »množico identitet«, je reprodukcija epistemološkega reza proizvajala hkrati refleksivno-teoretske in spoznavne učinke. Refleksija teorije kot teorije je še zlasti pereča v času, ko se na subverzivnost teoretske analize sistem odziva s hiperprodukcijo akademskih ideologij

v ideološki paradigmi »študijev«. »Študiji« so družboslovna tehno-znanost (Freitag, 2010) v času »kulturalizirajočega« sodobnega kapitalizma. Teoretska sociologija kulture se je tako znašla na frontni črti ideološko-političnega boja proti reprodukciji kapitalističnih razmerij. Problematike epistemološkega reza zato ni mogla obdelovati, ne da bi si postavila vprašanje o družbeno-zgodovinskih pogojih epistemološkega reza. Odgovora na to vprašanje sta bila dva: Jože Vogrinc (2009) je teoretsko prakso koncipiral kot historičnomaterialistično intervencijo v ideološko sfero (v »kulturo«); Rastko Močnik (2009) pa je teoretsko prakso koncipiral kot eno izmed razsežnosti politične sestave delavskega razreda. Teoretska refleksivnost se je v sociologiji kulture uveljavila hkrati kot intervencija v razrednem boju v ideoloških aparatih – in kot analiza tega boja in njegovega »polja« v državnih aparatih.⁷ Zato je bila sociologija kulture tudi sposobna izdelati analizo sedanjega razrednega boja kapitalističnega razreda v visokem šolstvu in odporov proti njemu (Krašovec, 2011).

Literatura

- Althusser, L., *Pour Marx*, Pariz 1969.
- Baskar, B., *Latinščine, prosim! Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem, 1849–1987*, Ljubljana 1988.
- Bembič, B., Nekaj opomb k raziskovanju postindustrijske družbe, v: Cohen, D., *Tri predavanja o postindustrijski družbi*, Ljubljana 2011, str. 87 – 150
- Bembič, B., *Kapitalizem v prehodih. Politična in ekonomska zgodovina Zahoda po drugi svetovni vojni*, Ljubljana 2012.
- Boltanski, L., Chiapello, È., *Le nouvel esprit du capitalisme*, Pariz 1999.
- Breznik, M., Spoznavna podlaga kulturne zgodovine, *Časopis za kritiko znanosti* 30, št. 207–208, 2002a, str. 57–71.
- Breznik, M., *Obrt in učenost*, Koper 2002b.
- Breznik, M., La borsa e la cultura. La formazione dell'arte moderna e il suo posto nella comunicazione sociale, *Metis* 12, št. 1, 2005a, str. 201–222.
- Breznik, M., *Knjižna kultura*, Ljubljana 2005b.
- Breznik, M., Ljubli épistémologique: les ancrages du savoir dans l'histoire culturelle = Epistemična pozaba: spoznavna podlaga kulturne zgodovine, *Glasnik ZRS Koper* 13, št. 7, 2008a, str. 27–28.

7 Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije je leta 2011 in ponovno leta 2013 zavrnila projekta, ki sta analizo sodobnih procesov restrukturacije in reartikulacije izkoriščanja, prilagajanja in odpora razširjala na proces produkcije (v izbranih značilnih vrstah organizacije delovnih procesov) in na proces reprodukcije delovne sile (zlasti v gospodinjstvih). Glavne ovire, ki ta čas zavirajo in otežujejo delo v sociologiji kulture, so univerzitetni in raziskovalni aparati in aparati javnega financiranja znanosti.

- Breznik, M., Spreminjanje pogojev v samostojnih poklicih v znanosti in umetnosti, v: *Sindikalno gibanje odpira nove poglede* (ur. Lukič, G., Močnik, R.), Ljubljana 2008b, str. 143–148.
- Breznik, M., *Kultura danajskih darov*, Ljubljana 2009.
- Breznik, M., O kognitivnem proletariatu še enkrat, v: *Včeraj in danes: jubilejni zbornik socioloških razprav ob 50-letnici Oddelka za sociologijo* (ur. Vidmar Horvat, K., Lešnik, A.), Ljubljana 2010, str. 339–354.
- Breznik, M., Mehanizmi družbene solidarnosti in rentniški kapitalizem: vprašanje »totalne družbene menjave«, *Teorija in praksa* 48, št. 1, 2011a, str. 162–177, http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip2011_1_Breznik.pdf [12. 3. 2013].
- Breznik, M., Cultural Identities from the Bottom Up: Labour Relations Perspective, v: *Cultural Identity Politics in the (Post-)transitional Societies: Cultural Transitions in Southeastern Europe* (ur. Milohnič, A., Švob-Đokić, N.), Zagreb 2011b, str. 127–140.
- Breznik, M., Proletarizacija delavcev v kulturi, *Borec* 64, št. 685–689, 2012a, str. 250–267.
- Breznik, M., Teoretska praksa v inovacijsko naravnem raziskovalnem okolju, *Primerjalna književnost* 35, št. 2, 2012b, str. 121–133.
- Breznik, M., Vom selbstverwalteten Arbeiter zu den privaten Arbeitsmärkten, *Beton* (Spezialausgabe 02), 2012c, str. 9–10, http://www.elektrobeton.net/download/Beton_Leipzig_2012.pdf [12. 3. 2013].
- Breznik, M., Epistemologija kulturne zgodovine, v: *Diskurz: od filozofije govornice do teorije ideologije* (ur. Habjan, J.), Ljubljana 2012d, str. 323–337, http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2_PDF/DK_CC%202.5_Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2.pdf [12. 3. 2013].
- Breznik, M., Novljan, S., Jug, J., Milohnič, A.: *Knjižna kultura*. Ljubljana 2005.
- Centrih, L., Prispevek za poskus analize koncepta totalitarizma in njegove uporabe, *Agregat* 3, št. 6–7, 2005, str. 38–43.
- Centrih, L., O pomenu Komunistične partije Slovenije med drugo svetovno vojno in po njej, v: *Oddogodenje zgodovine – primer Jugoslavije* (ur. Centrih, L. in drugi), Ljubljana 2008, str. 61–81.
- Centrih, L., The Journal *Perspektive* and Socialist Self-Management in Slovenia: In Search for a New Anti-Stalinist Society. Towards a Materialist Survey of Communist Ideology, *The International Newsletter of Communist Studies Online* XV, št. 22, 2009, str. 69–91, http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/incs/home/data/pdf/INCS_22_ONLINE.pdf [12. 3. 2013].

- Centrih, L., Zgodovina (realnega) socializma v analizah svetovnih-sistemov, v: Braudel, F., *Dinamika kapitalizma*, Ljubljana 2010, str. 95–143.
- Centrih, L., *Marksistična formacija*, Ljubljana 2011.
- Culiberg, L., *Japonska: med nacionalnim mitom in mitološko nacijo*, Ljubljana 2007.
- Freitag, M., *Brodolom univerze in drugi eseji iz politične epistemologije*, Ljubljana 2010.
- Habjan, J., Teorija literarnega diskurza in Bahtin, *Slavistična revija* 53, št. 3, 2005, str. 331–346.
- Habjan, J., *Janus, Prokrust, Bahtin: kvadratura Bahtinovega kroga*, Ljubljana 2008.
- Habjan, J., Kdo izbere tistega/tisto, ki izbere? O izsiljeni izbiri shakespearovske epistemologije in tekstologije, *Primerjalna književnost* 33, št. 2, 2010, str. 27–36.
- Habjan, J., Ideološka interpelacija v govornih dejanjih: o Ducrotovi formalizaciji bahtinovske polifonije, *Teorija in praksa* 48, št. 1, 2011a, str. 258–267, http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip2011_1_Habjan.pdf [12. 3. 2013].
- Habjan, J., Analiza svetovnih-sistemov in formalizem v literarni zgodovini, *Slavistična revija* 59, št. 2, 2011b, str. 119–130.
- Habjan, J. (ur.), *Diskurz: od filozofije govornice do teorije ideologije*, Ljubljana 2012a, http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2_PDF/DK_CC%202.5_Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2.pdf [12. 3. 2013].
- Habjan, J., Prisivajanje teorije govornih dejanj v ideologiji kulturnega prevajanja, v: *Diskurz: od filozofije govornice do teorije ideologije* (ur. Habjan, J.), Ljubljana 2012b, str. 287–302, http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2_PDF/DK_CC%202.5_Dissertationes_19_ISBN_978-961-270-119-2.pdf [12. 3. 2013].
- Habjan, J., Analiza svetovnih-sistemov in »črna škatla« literarne zgodovine: primer Sherlocka Holmesa, v: *Historični seminar 10* (ur. Šter, K.), Ljubljana 2012c, str. 155–169.
- Habjan, J., Kulturalistična ideologija v literarni teoriji: od »kritične« teorije performativa do »topične« koncepcije performativnosti, *Primerjalna književnost* 35, št. 2, 2012d, str. 107–119.
- Krašovec, P., Realna subsumpcija v hramu duha, v: *Prihodnost znanosti: neoliberalizem, univerza in politika sodobnega znanstvenega raziskovanja* (ur. Kolšek, K., Gregorc, T.), Novo mesto 2011, str. 27–59.
- Kerševan, M., *Religija kot družbeni pojav*, Ljubljana 1975.
- Kerševan, M., *Razredna analiza in marksistična družbena teorija*, Ljubljana 1980.

- Kržan, M., »Tuji govor« ter razmerje med lingvistiko in pragmatiko, *Slavistična revija* 56, št. 1, 2008a, str. 65–78.
- Kržan, M., V. N. Vološinov in teorija dejavne govornice, v: Vološinov, V. N., *Marksizem in filozofija jezika*, Ljubljana 2008b, str. 223–247.
- Kržan, M., K teoriji prehoda med produkcijskimi načini, *Teorija in praksa* 48, št. 1, 2011, str. 144–161, http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip2011_1_Krzan.pdf [12. 3. 2013].
- Kržan, M., Marshallov prispevek k integralni sociološki teoriji državljanstva, v: Marshall, T. H., *Državljanstvo, razred in socialna država*, Ljubljana 2012, str. 211–228.
- Marx, K., *Kapital I*, Ljubljana 1961.
- Marx, K., Prispevek h kritiki politične ekonomije. Predgovor, v: Marx, K., Engels, F., *Izbrana dela IV*, Ljubljana 1986, str. 101–109.
- Marx, K., *Kritika politične ekonomije 1957/58*, Ljubljana 1985.
- Milohnič, A., *Teorije sodobnega gledališča in performansa*. Ljubljana 2009.
- Močnik, R., *Raziskave za sociologijo književnosti*, Ljubljana 1983.
- Močnik, R., *3 teorije. Ideologija, nacija, institucija*, Ljubljana 1999.
- Močnik, R., *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*, Ljubljana 2006.
- Močnik, R., *Spisi iz humanistike*, Ljubljana 2009.
- Močnik, R., Kaj je vse pomenil izraz »civilna družba«?, *Medijska preža* 43, 2012a, str. 13.
- Močnik, R., Konec univerze, zmaga visokega šolstva, v: *(Pre)drzna Slovenija* (ur. Žagar, I. Ž., Korsika, A.), Ljubljana 2012b, http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Documenta_4_ISBN%20978-961-270-108-6_PDF/DK_CC%202.5_documenta_4_ISBN%20978-961-270-108-6.pdf [12. 3. 2013].
- Mrgole, A., *Malopridna mladež med zaščitniki in preganjalci*, Ljubljana 1999.
- Saksida, I., *Šola. Učitelj, mati in otrok*, Ljubljana 1986.
- Vogrinc, J., *Televizijski gledalec: koncept televizijskega komunikacijskega razmerja kot izhodišče za teorijo televizije*, Ljubljana 1995.
- Vogrinc, J., *Historični materializem in humanistične vede*, Ljubljana 2009.
- Žagar, I. Ž., *Zagatnost performativnosti ali Kako obljubiti*, Ljubljana 1989.

Rastko Močnik

Outline of transformations in the problem field of the sociology of culture in Slovenian

Keywords: culture, ideology, sociology of culture theory in Slovenian

The article outlines the main topics and problems elaborated in the sociology of culture in the Slovenian language since 1980. It delineates three grand conjunctures that have been successively produced within its problem field. The first phase of this period polemically situated itself within the Marxian field as proposed by Boris Žiherl: it integrated certain procedures of structural semiotics, while basically articulating its theoretical work onto Althusserian historical materialism and to Lacanian psychoanalysis. During the first phase, sociology of culture in Slovenian, mostly analysing ideological mechanisms and cultural artefacts, articulated their immanent mechanisms onto macro social structures and processes. The next phase (during the 1990s) introduced the study of articulation of heterogeneous practices and the analysis of structures with differing internal logics. In the present phase (after 1999), sociology of culture in Slovenian analyses ideological practices and the relations of production and circulation within which these practices are performed; ideological (“cultural”) practices and relations are conceptually articulated to processes and structural configurations within social formations on one side, and to immanent ideological mechanisms within ideological (“cultural”) products on the other.